

İRAN'DA ETNİK PROTESTOLARIN DİNAMİKLERİ: 2006'DAN BU YANA AZERBAJYANLILAR TARAFINDAN DÜZENLENEN PROTESTOLAR

Ramin Jabbarli

Özet: Çerçeve uyumu olarak da adlandırılan, bireylerin çıkarlarını ve hedeflerini sosyal hareketlerin hedefleriyle ilişkilendirme durumu, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin İran'da gelişmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. İran'da Azerbaycanlı bireyler tarafından düzenlenen sokak protestolarının yapısı, bu grubun bireylerini tehlikeye düşüren beklenmedik olayların meydana gelmesinden kaynaklı bir şikâyet sonrasında vuku bulduğunu gösterse de, bu olaylara Azerbaycanlı bireylerin İran'ın altıncı ve yedinci cumhurbaşkanlarının görev süresindeki tepkileri aynı olmamıştır. Bu bağlamda, bu tür Arızı şikâyetlerin, bireylerin toplumsal protestolara katılmasında bir sebep oluşturması bakımından gerekli olduğu ancak tümüyle yeterli olmadığı görülmektedir. Bu makale, çerçeve uyumu üzerinde yoğunlaşırken aynı zamanda otoriter bir devlette sosyal hareket dinamiklerini analiz etmek amacıyla siyasi fırsatları da göz önünde bulundurmaya hedeflemektedir. Bu makalede, çerçeve ve algılanan siyasi fırsatların elverişli olduğu hallerde, arızı sorunların İran'ın otoriter devletinde protestoya neden olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Etnik Protesto, Güney Azerbaycan Ulusal Hareketi, Tesadüfi Şikâyet.

THE DYNAMICS OF ETHNIC PROTESTS IN IRAN: THE PROTESTS ORGANIZED BY AZERBAIJANIS SINCE 2006

Ramin Jabbarli

Abstract: The situation of associating the interests and goals of individuals with the goals of social movements, also called frame harmonization, plays an important role in terms of the development of the South Azerbaijan National Movement in Iran. Although the structure of the street protests organized by Azerbaijani individuals in Iran shows that this occurred after a complaint due to the occurrence of unexpected events that endangered the individuals of this group, the reactions of the Azerbaijani individuals to the sixth and seventh presidents of Iran has not been the same. In this context, it is seen that such incidental complaints are necessary but not completely sufficient to constitute a reason for individuals to participate in social protests. While this article focuses on frame harmonization, it also aims to consider political opportunities to analyze the dynamics of social movement in an authoritarian state. In this article, it will be tried to show that incidental problems cause protest in the authoritarian state of Iran, when the framework and perceived political opportunities are favorable.

Keywords: Iran, Ethnic Protest, South Azerbaijan National Movement, Incidental Complaint.

İRAN'DA ETNİK PROTESTOLARIN DİNAMİKLERİ: 2006'DAN BU YANA AZERBAIJANLILAR TARAFINDAN DÜZENLENEN PROTESTOLAR

Ramin JABBARLI*

Giriş

Toplumsal hareketlerin dinamiklerini inceleyen kuramcılar çoğu zaman sosyal bir harekete bireysel katılımı ve verilen desteği açıklamaya çalışırlar. Bazı kuramcılar, çerçeve uyum süreçlerini sosyal bir harekete katılım için gerekli bir koşul olarak görmektedirler (Snow ve Benford 1986:464). Snow ve fikirdaşlarına göre (1984), çerçeve uyumu, bireylerin çıkarlarını ve hedeflerini sosyal hareketlerin çıkarlarıyla ilişkilendirme sürecidir. Başka bir deyişle bu durum “insanların bir konuyla ilgili belirli bir kavramsallaştırma geliştirmeleri veya bir konu hakkındaki düşüncelerini yeniden yönlendirmeleri sürecidir” (Chong ve Druckman 2007:104). Bu bağlamda “çerçeveler, bir toplumsal hareket organizasyonunun faaliyetlerine ilham vermek ve onları meşrulaştırmak için uygulanan eylem odaklı inanç ve anlamlar kümesidir” (Snow ve Benford 2000: 614).

Genel olarak, insanlar herhangi bir mesele veya sorun için farklı ve sıklıkla rekabet halindeki çerçevelere maruz kalırlar (ki bu çerçeveler temelde görüş ve yorumlamalardır) (Chong ve Druckman 2007). Bireyin belirli bir çerçeveyi seçmesi yönünde yaptığı tercihler, yönelimlerini ve toplumsal harekete katılımlarını şekillendirebilir. Bu makale, rekabet halindeki çerçevelerin varlığını ve bu çerçevelerin, bireylerin İran'da protestolara katılımı üzerine olan etkilerini incelemektedir. Ayrıca bu makalede çerçeve uyumunun, aktivistlerin Güney Azerbaycan Milli Hareketi tarafından organize edilen protestolar için insanları harekete geçirme kabiliyeti üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bu sebeple çerçevelerin ve siyasi fırsatların etkileşimini göz önünde bulundurarak bağlamsal bir bakış açısı kullanılmıştır (McAdam 1994, Tarrow 1988). Yapılan araştırma üç ana kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak, genelde beklenmedik ve tehdit edici veya riskli bir olayı

* Washington Üniversitesi

- ki bu durum tamamen öngörülemeyen ve kitleleri tehdit eden sorunlar olarak tanımlanmıştır - takip ettiklerini belirterek protesto ve ya protestoların düzeni incelenecektir. Devamında, Güney Azerbaycan Milli Hareketi ve İran devletinin rekabet eden çerçevelerinin mobilizasyonu çeşitli şekillerde azalttığı veya arttırdığı gösterilecektir.

Son olarak çerçeve analizi incelemesi, Azerbaycanlı protestocuların algıladığı şekilde yani siyasi fırsatları göz önüne alarak tamamlanacaktır. İran rejiminin otokratik doğası göz önüne alındığında, "algılanan" politik fırsat terimini tercih etmekteyim. Bu çalışma, İran'da 2006'ten günümüze protestoların dinamikleri ile ilgili derslerin özetlenmesiyle sonuçlandırılacaktır.

İran'da Azerbaycanlıların Şikâyet ve Protestoları

Arka Plan

Hem Azerbaycan Cumhuriyeti'nde hem de İran'da yaşayan Azerbaycanlılar etnik köken bağlamında ağırlıklı olarak Türk'tür. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde (eski Sovyetler Birliği'ne bağlı) 9,8 milyon Azerbaycanlı yaşamaktadır; Azerbaycanlıların büyük bir kısmı İran'ın kuzeybatısı ve Tahran ve Kum gibi İran'ın merkez şehirlerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. İran'daki etnik Türk nüfusunun büyüklüğünü gösteren resmî bir nüfus sayımı olmamasına rağmen, tahminler 20 ila 40 milyon arasında değişiklik göstermektedir. İran'daki Türklerin sayısı hakkındaki tek resmî tahmin, İranlıların %40'ının (kabaca 32 milyon kişi) Türkçe bildiğini belirten eski İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi tarafından yapılmıştır (Salihi, 2012). İran'daki etnik yapı Azerbaycanlı, Azeri, Türk veya Azerbaycan Türkü gibi farklı tabirlerle adlandırılmaktadır. Azerbaycanlı tabiri, pek çok kişinin yaşadığı ve etnik kökenini Türklerin oluşturduğu bir bölge adından türemiştir.

Sovyetler Birliği ve İran devleti, grup kimliklerini yeniden yapılandırmak için farklı politikalar izlediğinden bu insanları farklı isimlerle adlandırmışlardır. Mesela Stalin, Azerbaycan terimini etnik bir kimlik olarak tanımlarken, halk için aynı terim bölgesel ve ulusal bir kimlik anlamına gelmekteydi. Bu terimlerin anlamları üzerine olan karışıklık literatürde günümüzde dahi yer almaktadır ve sık sık birbirlerinin yerine geçebileceği kabul edilir. Bu çalışmada, Azerbaycanlı tabiri, Azerbaycan olarak bilinen İran'ın kuzeybatı illerinde yaşayan ve Türk etnik kökene sahip bireylere atıfta bulunmak için kullanılacaktır. Bu bölgeyi (eski Sovyet) Azerbaycan Cumhuriyeti'nden ayırmak için, Güney Azerbaycan terimi de kullanılacaktır.

Güney Azerbaycan terimi, Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Hemedan ve Kazvin gibi İran'da ağırlıklı olarak Türk nüfusa sahip şehirlere atıfta bulunmak için kullanılan yaygın bir terimdir. İran'da 1979 yılında yapılan İslam Devrimi'nden bu yana, Güney Azerbaycan'da Azerbaycan'ın Milli Hareketi olarak adlandırılan ulusal bir hareket gelişmiştir. Bu özel toplumsal hareket örgütünün (THÖ) temel amacı, nispi temsil, sosyo-kültürel haklar ve Güney Azerbaycanlılar için kendi kaderini tayin hakkı elde etmektir (Asgharzadeh 2007).

Şikâyet ve Protestolar

Yapısal şikâyetler ve arızı şikâyetler arasındaki farkın ayırt edilmesi, Azerbaycanlıların İran'da yaptıkları mücadeleci protestolarının yapısını aydınlatmaktadır. Yapısal şikâyetler, bir grubun sosyal bir yapıdaki dezavantajlı konumundan kaynaklanırken, arızı şikâyetler, grupları riske sokan tamamen beklenmedik bir durumdan dolayı ortaya çıkmaktadır. Yapısal şikâyetlerin aksine, arızı olanlar bir grubun ortak hareket etme kapasitesini artırır (Turner ve Killian 1972; Useem 1998; Walsh 1981). Özellikle sosyal hareketlerin önemli finansal ve politik kaynaklara sahip olmadığı veya bir ortak eylemi mümkün kılan medya özgürlüğünün olmadığı İran gibi bir otokraside, arızı şikâyetler kendiliğinden seferberliği tetiklemede önemli bir rol oynayabilir (Hechter ve ark., 2016).

Yapısal Şikâyetler

Azerbaycan'ın İran'daki durumu ve sosyal hareketin öne sürdüğü söylemler göz önüne alındığında, Azerbaycanlıların yapısal şikâyetlerinin sosyokültürel yoksunluk, ekonomik ayrımcılık ve çevresel kriz temelli olduğu söylenebilir. Farsça, İran'ın tek resmî dilidir ve Azerbaycanlılar ana dillerini okullarda öğrenmekten mahrum bırakılmışlardır. Kültürel miraslarını korumak adına herhangi bir resmî desteğin bulunmaması, Pehlevi hanedanı tarafından 1925 yılında bir ulus devletinin kurulmasından bu yana uygulanan zorunlu asimilasyon politikalarına dayanmaktadır (Asgharzadeh, 2007). Bu sosyo-kültürel yoksunluk, Azerbaycan'daki hoşnutsuzluğu ve şikâyetleri ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir yapısal şikâyet, iller arasında mevcut olan refah eşitsizliği ile ilgilidir. Azerbaycanlı aktivistler, hükûmetin orantısız miktarda bütçe ve endüstriyel üretimi Fars nüfuslu illere tahsis ettiğini, Azerbaycanlıları ise Fars

nüfuslu bölgelerde iş bulmaları için etkin bir şekilde topraklarından ayrılmaya zorladığını ifade etmektedirler. Devlet verilerine göre, Doğu Azerbaycan eyaleti ülkedeki en yüksek göç oranına sahipti ve göç alan iller ağırlıklı olarak Fars nüfuslu idi (2011 Nüfus Sayımı). Azerbaycanlı aktivistler, Azerbaycan'dan yapılan iç göçün ekonomik ayrımcılığın sonucu olduğunu öne sürmektedirler.

Diğer bir büyük sorun ise çevresel krizdir. Urmiye Gölü, Batı Azerbaycan eyaletinde bulunan bir tuz gölüdür. Bu göl bir zamanlar dünyanın altıncı en büyük tuzlu su gölü olmasının yanı sıra Orta Doğu'daki en büyük göldü. Göl, onlarca yıllık zayıf su yönetimi, agresif tarım politikaları ve kuraklıktan dolayı neredeyse tamamen kurumuştur (Carrington, 2014). Tuz fırtınaları ise günümüzde nüfus için büyük bir risk oluşturmaktadır. Rüzgar, tuz parçacıklarını geniş mesafelere yayabilir ve ağırlıklı olarak Türk nüfuslu olan şehirlerde ve bölgelerde 14 milyona kadar canlıyı doğrudan etkileyebilir (Garousi ve ark., 2013). Azerbaycanlı aktivistler, hükûmeti bölgedeki Türk halkına karşı etnik ayrımcılığa dayanan kasıtlı yanlış yönetim uygulamak ile suçluyorlar.

Arizi Şikâyet-Protesto Yapısı

Bu ciddi yapısal şikâyetlere rağmen, Azerbaycanlıların protestoları her zaman arizi şikâyetleri takip etmiştir. Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ve Hasan Ruhani'nin yönetim süreleri boyunca İran'ın Güney Azerbaycan kentlerinde dört itiraz protestosu yapılmış ve hepsi de beklenmedik bir olaydan sonra gerçekleşmiştir. İlk protesto Mayıs 2006'da Ahmedinejad yönetimi döneminde gerçekleşmiştir. 12 Mayıs 2006'da İran İslam Cumhuriyeti'nin resmî yayın organı olan İran Gazetesi, Türklerin "insan dilini bilmeyen" ve bu nedenle "yok edilmek" zorunda olan "hamam böcekleri" olarak tanımladığı bir karikatür içeren bir köşe yazısı yayınlamıştır (İran Gazetesi, 2006). Bu rahatsız edici yayının ardından, binlerce Azerbaycanlı, ırkçılık ve ayrımcılığı protesto etmek için 35 şehirde birkaç gün boyunca sokaklara dökülmüştür. Nekede, Tebriz, Urmiye, Meşginşehr ve diğer şehirlerde 17 protestocu öldürülmüş ve yüzlerce protestocu tutuklanmıştır. Her ne kadar Azerbaycanlı aktivistler İran'daki ırkçılıktan sürekli şikâyet etseler de, ancak karikatür yayımlandıktan sonra (arizi bir sorun) protesto yapmayı başarmışlardır.

İkinci protesto Ağustos 2011'in sonlarında Ahmedinejad'ın ikinci yönetim döneminde gerçekleşmiştir. 27 Ağustos günü itibariyle Azerbaycanlı aktivistler ve protestocular, hükûmetin Urmiye Gölü'nü kurtarma konusunda

isteksiz olduğunu öne sürerek protesto düzenlemek amacıyla Tebriz, Urmiye, Erdebil ve Azerbaycan bölgesindeki diğer şehirlerde toplanmışlardır. Bazıları çevik kuvvet polisi ile çarpışan binlerce protestocu, 27 Ağustos'ta Urmiye'de büyük bir mitinge katılmıştır. Yetkililer yalnızca Urmiye'de yaklaşık 300 protestocuyu tutuklamışlardır. 3 Eylül'de Tebriz, Urmiye ve diğer bazı şehirlerde onlarca kişi daha yerel eylem çağrısında buldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2011).

Urmiye Gölü çevresinde uzun süredir devam eden yapısal şikâyete rağmen, Meclis'in 17 Ağustos 2011'de, Urmiye Gölü'nün su seviyesini Aras Nehri'nden nakledilecek su ile yükseltmek için düzenlenen acil durum tasarısını reddetmesine kadar kitlesel bir protesto gösterisi gerçekleşmemiştir. Bu oylama, pek çok Azerbaycanlı aktivistin 27 Ağustos'taki gösteriye katılma çağrısını tetiklemiştir.

Üçüncü protesto gösterisi, Ruhani döneminde yayınlanan popüler çocuk programı Fitilehha'nın 6 Kasım 2015'te bir Azerbaycanlı çocuğun dişlerini tuvalet fırçasıyla fırçaladığını gösteren bir bölüm yayınlaması sonrasında gerçekleşmiştir. Bu tartışmalı bölümde Azerbaycanlı aksanıyla Farsça konuşan bir baba ve oğlu, kaldıkları otelin "berbat kokulu" olmasından dolayı yaşadıkları üzüntüyü dile getirmektedirler. En can alıcı nokta ise baba ve oğlun dişlerini temizlemek için yanlışlıkla bir tuvalet fırçası kullandıklarını göstermesi idi (Özgür Avrupa Radyosu, 2015). Bu programın yayınlanmasının akabinde, Azerbaycanlılar 9 Kasım'da ırkçı olayları protesto etmek için Tebriz, Urmiye, Zencan, Erdebil, Meşginşehr, Kum ve Hoy kentlerinde büyük sokak gösterileri düzenlemişlerdir. Protestolarda yüzlerce gösterici ve eylemci tutuklanmış, bir kısmı ise hapse mahkûm edilmiş ve işkenceye maruz bırakılmıştır.

Azerbaycanlıların Ruhani'nin döneminde düzenledikleri son protestolar 25 ve 26 Temmuz 2016 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu protestolar da toplumsal hareket örgütünün seferberlik gücünde arızı sorunların etkili olduğunu göstermiştir. Son protesto, protestolardan 5 gün önce Tarh-e No gazetesinde yayınlanan cinsiyetçi ve ırkçı içeriğe bir tepki niteliğindedir. Yayınlanan içerikte, etnik olarak Türk olan kişilerin "bozuk ırka" mensup olduğu ve Türklerin erkeklik olgusunun "siz erkek değilsiniz" söylemleri ile daha da yerildiği görülmektedir. Azerbaycanlılar; Tebriz, Urmiye, Erdebil, Zencan ve Şiraz'da (Kaşkay Türkleri) küçük çaplı protestolar düzenlemiş ve az sayıda protestocu tutuklanmıştır.

Protestoların zaman dizimsel incelemesi yapıldığında bu protestoların daima arızı bir şikâyetten sonra geldiği gözlemlenmektedir. Ancak, arızı

şikâyetler ve protestolar arasındaki bağlantıyla ilgili bilinmezlikler var olmaya devam etmektedir. Örneğin, protestoların hepsi birdenbire ortaya çıkan bir hoşnutsuzluk sonucunda vuku bulmuş olsa da, yaşanan sıkıntıların tümü (medyadaki diğer ırksal olaylar da dâhil olmak üzere) bir protesto yapılmasına zemin hazırlamamıştır. Urmiye Gölü'nün acil durumuyla ilgili yeni raporlar veya politikacıların gölü restore etme konusunda verdiği sözleri tutmamaları her zaman bir protestoya yol açmamıştır.

Bu durum göstermektedir ki, arızı olarak ortaya çıkan şikâyetler, İran'daki protestolar için gerekli bir durum olsa da yeterli bir koşul teşkil etmez. Bununla birlikte, protestolara katılan kişilerin yoğunluğu da farklılıklar göstermektedir. En son düzenlenen protestolara katılan eylemcilerin sayısı öncekilere kıyasla oldukça düşüktü. Beklenmedik bir şekilde Cumhurbaşkanı Ruhani'nin ikinci yönetim döneminde ortaya çıkan sorunlar halkın sokaklara dökülmesini tetiklememiştir. Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığı, "kaba aksanı" olan öğretmenlerin işe alınmasını yasaklayan yeni düzenlemeler yayınlamıştır (Özgür Avrupa Radyosu, 2017). Bu yönetmeliklerde, Azerbaycan Türkçesi ve Arapça konuşan kişilerin Farsça konuşanlardan farklı telaffuza sahip olduğu bildirilmekte ve başvuru sahiplerinin "doğru" bir şekilde telaffuz etmeleri gereken belirli harfler listelenmektedir. Her ne kadar Azerbaycanlı aktivistler ırksal ayrımcılık içeren yönetmelikleri sosyal medya aracılığıyla eleştirmiş olsalar da, tepkiler internetle sınırlı kalmıştır. Aktivistler arasında dahi halkı protesto yapmaya teşvik eden söylemler bulunmamaktadır.

Futbolun politikleşmiş bir spor haline geldiği İran'da benzer bir huzursuzluk ortamı, 2017 yılının Ağustos ayında Persepolis ve Traktörsazi takımları arasında oynanan bir müsabakanın ardından ortaya çıkmıştır. Traktörsazi, Azerbaycanlıların spordaki sembolü olan, Tebriz merkezli bir kulüp iken Persepolis ise çoğunlukla Fars taraftarların kimliğini yansıtan Tahran merkezli bir futbol takımıdır. Tebriz, Doğu Azerbaycan eyaletinin başkentidir. Bu sebeple genel olarak, bu iki kulüp arasında oynanan maçlar, ana dillerinde eğitim de dâhil olmak üzere, Azerbaycan'ın protesto taleplerini ortaya koyan taraftarlara sahiptir. Bu iki futbol takımı arasında oynanan maçın ardından, Pers Gazetesi Gladiator-e Sorkh, kapağında "Vahşi Tebriz" manşetini kullanarak Azerbaycanlılara hakaret etmiştir. Ancak, bu hakaret sosyal medyada dahi güçlü tepkilere yol açmamıştır.

Azerbaycanlıların bu tür arızı huzursuzluklara verdiği değişken tepkiler, arızı şikâyet ve protesto arasındaki bağlantının incelenmesini sorunlu kılmaktadır. Bu makale, bu ikili arasındaki bağlantıyı açıklığa kavuşturmak

adına Güney Azerbaycan'da düzenlenen protestolara teşvik unsuru oluşturabilecek veya engelleyebilecek diğer koşulları da dikkate almaktadır.

Rakip Çerçeveler ve Toplumsal Hareket Örgütlerinin (THÖ) Çerçevelerinin Zaafiyetleri Güney Azerbaycan

Milli Hareketi'nin Çerçeveleri

Kuşkusuz ki insanları olumsuz yönde etkileyen politikalar, olaylar ve koşullar farklı şekillerde yorumlanabilir ve "bireyler, toplumsal hareket örgütleri ve zaman gibi etkenlerin farklı açılardan yorumlanması, olaylara tepki verilip verilmeyeceğini ve eğer verilecekse bu tepkinin ne yönde olacağını etkiler" (Snow ve Benford 1986:455). Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği iki farklı toplumda bir sorun olabilir, ancak yalnızca birinde toplumsal bir harekete yol açabilir. Snow ve meslektaşları sorunların varlığının, "sorunun yorumlanması ve bu yorumların ortaya çıkıp yayılma şekli" kadar önemli olmadığını öne sürerler (Snow ve ark. 1986:456).

Snow (1986) gibi bazı kuramcılar, çerçeve uyumu veya bireylerin ilişkilendirilmesini ve toplumsal hareket örgütlerinin (THÖ) yorumlayıcı çerçevelerini toplumsal hareketlere katılım için gerekli bir koşul olarak yorumladılar. Bir yandan Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin çerçeve uyum sürecini, bir yandan da devletin liderliğini incelemek, bu tarz toplumsal hareket örgütlerinin (THÖ) kitleleri harekete geçirme kabiliyeti hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu analiz, Urmiye Gölü'nün acil durumu hakkındaki son raporlar ve medyada karşılaşılan Azerbaycanlı karşıtı ırkçı provokasyonlar gibi arızı şikâyetler karşısında toplumsal hareket örgütünün Azerbaycanlıları harekete geçirme konusunda yetersiz kalması ve protestocuların sayısındaki azalmaların açıklanmasına yardımcı olabilir.

Yorumlayıcı bir çerçevenin netleştirilmesi ve yeniden canlandırılması, bir harekete katılımın sağlanması için zorunludur (Snow ve ark.; 1986). Toplumsal hareketler, toplumsal değerleri artırarak yorumlayıcı çerçeveleri netleştirilebilir ve canlandırılabilir. Güney Azerbaycan toplumsal hareketinin söylemine ve sloganlarına bakıldığında, söz konusu sosyal hareketin adalet, eşitlik ve insanlık onurunun değerlerini referans alarak kendi çerçevesini güçlendirdiği açıkça görülmektedir. Bireylerin kültürel miraslarının ve kimliğinin reddedilmesi, zorunlu asimilasyon politikaları, refah dağılımındaki etnik / ırksal eşitsizlikler ve Güney Azerbaycan'ın çevresel sorunlarının ele alınması yönünde mevcut olan isteksizlik, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin

(GAMH) çerçevelemesiyle yükseltlen değerlere tehdit olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, Azerbaycanlılar tarafından düzenlenen protestolar, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin değerlerini tehdit eden olaylara verilen bir cevap niteliğindedir.

Benford ve Snow (2000: 615), çerçeveleme sürecini açıkça şu şekilde özetlemektedir:

Kitlesel hareket çerçeveleri, kısmen hareket yandaşlarının değişimin gerekli olduğunu düşündükleri sorunlu bir durum veya koşul konusunda ortak bir fikir üzerine görüşmelerde bulunmaları, kimlerin ve neyin kınama gerektirdiğine yönelik yorumlamalarda bulunmaları, bir dizi farklı düzenlemelerin dile getirilmesi ve değişim yaratmak için birlikte hareket edilmesi gibi etmenlerle oluşturulmaktadır.

Snow ve Benford (2000), bu süreçlerin görevlerini tanısal, prognostik ve güdüleyici çerçeveleme olarak tanımlamışlardır. Bu çerçeveyi Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin çerçeve oluşturma ve mevcut çerçevelerle başa çıkma çabalarına uygulamak, protestolardaki değişimlere ışık tutabilir.

Çerçeve uyumunun ilk temel görevi olan tanısal çerçeveleme, problemlerin ve niteliklerin tanımlanması ile ilgilidir. Bazı sorunlu durumları düzeltme veya değiştirme amacı dolayısıyla, niteleyici bakış açısı, neyin ve kimin sorunun sorumluluğunu üstlendiği üzerine yoğunlaşır (Benford ve Snow 2000). Söz konusu dönemde Güney Azerbaycan vakasının analizi, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin sorunları tespit etme çabasını gözler önüne sermekte ve bu sorunların Farslaşmış devlet ve baskın etnik köken ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek mevcut kaynaklar gerekse Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin yayın organlarının çevrimiçi içerikleri, aktivistlerin ekonomik ayrımcılık, Urmiye Gölü sorunu, Türk dilinin yasaklanması ve çocukların Farsça öğrenmeye zorlanmasıyla ilgili birçok olumsuz sonucu tartışarak şikâyetlerin ciddiyetini açıklamaya çalıştığını göstermektedir (Davarnia 2006; Khanalilou 2013). Güney Azerbaycan Milli Hareketi aktivistleri, hükümetin egemen Fars kültürünü ve etnik kökenini temsil ettiğini ve bu nedenle Azerbaycanlıların ayrımcı politikalara maruz kaldıklarını belirtmekte, dolayısıyla hükümeti ve baskın etnik kökenleri sorunların nedeni olarak göstermektedirler. Fikirlerini çoğunlukla "Farmlar, Azerbaycanlılar aleyhinde ayrımcılık yapmaktalar" şeklinde veya "Fars Irkçılığına Son Verin" sloganları ile ifade etmeye çalışmaktadırlar.

Çerçeve uyumunun ikinci görevi olan prognostik çerçeveleme, "soruna

önerilen bir çözümün veya en azından bir saldırı planının ve bu planı harekete geçirme stratejilerinin ifade edilmesi” unsurlarını içerir (Benford ve Snow 2000:616). Azerbaycanlı aktivistlerin sorunlarına neredeyse her zaman için çözüm önerileri eşlik etmekteydi. Örneğin, Azerbaycanlı Akademisyenler Birliği, Mayıs 2006’da yapılan protestolar sırasında Azerbaycan hareketinin temel taleplerini şu şekilde özetlemiştir:

1. Azerbaycan Türkçesi, ülkede bu dili konuşan kişilerin sayısı dikkate alındığında, İran genelinde resmî dil olmalıdır. 2. Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan’ın yanı sıra diğer Türk nüfuslu bölgelerde de eğitim ve öğretim dili haline gelmelidir. 3. İran hükûmeti, Azerbaycan Türkçesinde yayın yapan televizyon ve radyo istasyonları, ülke çapında medya yayın satış mağazaları ve gazeteler kurmalıdır (Şems-i Tebrizî Haber Kanalı, 2006).

Benzer şekilde, 3 Mart 2015 tarihinde 1811 öğrenci, Ruhani’nin İran anayasasının 15. ve 19. maddelerini tam olarak yerine getirmesini talep eden bir dilekçe yayınlamıştır. 15. maddeye göre İran’ın resmî dili Farsçadır. Ancak medyada etnik dillerin kullanılması veya okullarda Fars edebiyatına ait olmayan eserlerin öğretilmesi de serbesttir (İran İslam Cumhuriyeti 1979 Anayasası). Fars dilinin resmî statüsü ile ilgili olan anayasal maddenin yalnızca ilk kısmı uygulanmıştır. Ayrımcılığa bir çözüm önerisi olması yolunda, öğrenciler Anayasanın 19. maddesine de atıfta bulunmuşlardır: “Hangi etnik gruba veya kavme mensup olursa olsun, bütün İran halkı eşit haklara sahiptir ve renk, ırk, dil ve benzerleri, hiçbir kişiye ayrıcalık tanımaz” (İran İslam Cumhuriyeti 1979 Anayasası). Aynı şekilde, Azerbaycanlı aktivistler Urmiye Gölü sorununu ele alırken yeniden yapılanmanın gerekliliğini vurgulamışlardır (2015 yılında düzenlenen bir imza kampanyası).

Çerçeve uyumunun üçüncü temel görevi olan güdüleyici çerçeveleme temsilcileri ilgilendirir ve ortak faaliyete geçme ve bu faaliyetleri sürdürme çağrılarını yapar (Benford ve Snow 2000). Toplu eylemin etkinliğinin değerlendirilmesi (Klandermans 1983, 1984; Oberschall 1980; Olson 1965; ve Piven ve Cloward 1977) ile “karşı koymanın” gerekliliği ve yerindeliğiyle ilgili fikirler, bu çerçeve uyumu görevi ile ilişkilidir (Fireman ve Gamson 1979; Oliver 1984; Piven ve Cloward 1977). Çerçeve uyumunun bu görevi, sosyal eylemin beklenen sonuçlara bağlı olduğunu belirten Beklenti-Değer Teorisi ile de ilgilidir (Klandermans 1984). Dolayısıyla eğer bireyler kolektif eylemin olumlu bir sonuç doğuracağına inanırlarsa bu eyleme katılacaklardır.

Böylece, Güney Azerbaycan’daki protestolar dünya çapında devam eden sosyal hareketler tarafından kısmen yönlendirilmiştir. Diğer sosyal hareket-

lerin başarıları, Azerbaycanlıları sosyal harekete katılmaya teşvik etmiştir (Savalan 2017). Bu nedenle, Urmiye Gölü gibi sorunlar akabinde düzenlenen protestolar, gölün ortadan kalkmasının bölgede yaşayanlar için korkunç sonuçlar doğuracak olması sebebiyle gerekli ve rasyonel bir seçenek olarak görülebilir.

Çarpışan ve Rakip Çerçeveler

Her toplumda insanlar farklı çerçevelere maruz kalırlar. Günümüzde hâlâ varlığını sürdüren ve bazen de rekabet halinde var olan bu yapılar, çerçevelendirme hadisesinin etkilerinin şiddetini değiştirebilmektedir. Bir sorunla ilgili ortaya çıkan yeni düşünceler, kolektif eylem çerçeveleri içerisinde var olan inançlara etki ederek bu çerçevelerin tesir alanlarını zayıflatabilir veya güçlendirebilir. İran'ın son iki cumhurbaşkanının döneminde, Güney Azerbaycan Toplumsal Hareketi bildirileri alternatif çerçevelerin varlığından etkilenmiştir. Ahmedinejad ve Ruhani dönemlerinde azınlıklarla ilgili izlenen politikalar, İran hükûmetinin sorunu ele almak için iki farklı söylem geliştirmesini gerektirmekteydi. Aslında, sistemin otokratik doğası nedeniyle, azınlıklarla ilgili politikalara ilişkin kararlar yalnızca cumhurbaşkanı veya kabinesince alınamamaktaydı. Dini liderin yetkisi altındaki kurumların rolü ve devletin tüm kurumlarının görüş birliği halinde olmaları gerekmektedir.

Ahmedinejad döneminde (2005-2013) oldukça organize iki eylem meydana geldi. İlkini nedeni, cumhurbaşkanlığının onuncu ayında devlet gazetesinde yayınlanan ırkçı karikatürdü. Ahmedinejad cumhurbaşkanlığı döneminde, Azerbaycan'ın ağırlıklı olarak Türk nüfusu sahip 35 kentindeki protestoları da dâhil olmak üzere, Azerbaycanlıların şikâyetlerine ve taleplerine karşılık vermedi. Sessizliği, sosyal hareketin tanınmış çerçevesini güçlendirdi. Aşırı Fars milliyetçisi İsfendiyar Rahim Meşai'yi önce başkan yardımcısı ve ardından genelkurmay başkanı olarak ataması, hükümetin Farsları ve çıkarlarını temsil ettiği ve Azerbaycanlıların karşılaştığı sorunların sorumlusu olduğu inancını arttırdı. Bu durum, halkı protestolara katılmak için harekete geçiren sosyal hareketin çerçeveleme etkisini artırdı.

Urmiye Gölü'ndeki yoğun krizden önce, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin ortak eylem çerçevesi; anadillerinde eğitim, eşit siyasi fırsatlar ve ayrımcılığa son verme çağrıları gibi sosyo-politik taleplere odaklanmıştı. Urmiye Gölü'nün durumu kötüleşip yöre halkına tehdit oluşturmaya başlamasından sonra Güney Azerbaycan Milli Hareketi çevre krizini kapsayacak şekilde çer-

çevesini genişletti. Bazı İranlı milletvekillerinin Urmiye Gölü'nü kurtarmak için önerilen bir yasa tasarısına muhalefet etmesi çevre krizini siyasallaştırdı. Muhafif milletvekillerinden biri "Fars" anlamına gelen "Farsan" şehrinden-di. Bu faktörler, Farsların, Azerbaycanlılara karşı ayrımcılık yaptığıının hatırlanmasına da neden oldu. Ahmedinejad, Urmiye Gölü'nün su seviyesinin Aras Nehri'nden taşınacak su ile yükseltilmesi için 17 Ağustos'ta acil durum tasarısı teklifi sundu fakat bazı eylemciler bu gerçekçi olmayan teklifin, parlamento tarafından reddedilmesi için kasıtlı olarak sunulduğunu savundu. Aslında Ahmedinejad ile İran İslami Şûra Meclisi Başkanı Laricani arasında bazı anlaşmazlıklar vardı (Savalan 2017). Ahmedinejad suçlamaların odağını yürütmeden yasama grubuna kaydırmaya çalıştı. Bununla birlikte, şikâyetleri susturma ve açıklamaları sırasında sorunu normalleştirme girişimi, göle hayat verme taahhüdünde ciddi olmadığını ortaya koydu. Örneğin Erdebil şehrinde yaptığı açıklamada, "Her 500 yılda bir Urmiye Gölü bu durumu yaşıyor" dedi (Farsnews 2011).

Genel olarak bakıldığında, Ahmedinejad döneminde hükümetin söylemleri ile ihmal ve dışlama politikası, Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin ortak eylem çerçevesini güçlendirdi. Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin inançlarını ve çerçevesini benimseyen Azerbaycanlılar, aktivistlerin protestolara katılma çağrularına kulak verme ihtimallerini arttıran ve toplumsal hareket organizasyonunun iddialarını doğrulayacak hazır kanıtlara sahip oldular.

Ruhani ile Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin Karşılaştığı Zorluklar ve Zayıflıkları

Görünüşe göre, Ortadoğu'daki artan etnik ve mezhepsel gerilimlerden sonra İranlı siyasetçiler İran'daki herhangi bir benzer ihtilaf olasılığını en aza indirecek bir politika izlemeye karar verdiler. Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanlığı dönemi bu politikanın açık bir örneğidir. Ruhani cumhurbaşkanlığı kampanyası sürecinde dahi şikâyetlerin neredeyse tamamını ele aldı ve sorunları çözüme vadedinde bulundu. Cumhurbaşkanlığının ilk dönemi için yürüttüğü seçim kampanyası kapsamında Urmiye şehrinde üç ana konu hakkında vaatte bulundu. Bu sözler Urmiye Gölü'nün canlandırılması, Azerbaycan Türk Dili Akademisi'nin kurulması ve öğrenciler için anadilde eğitim verilmesiydi. Hasan Ruhani 2013 yılının Haziran ayında, İranlıların etnik anadillerini (Kürtçe, Azerbaycan Türkçesi, Arapça vb.) öğretmeye ilişkin bir açıklama yayınlayarak ana dilin okullarda ve üniversitelerde öğretilmesini öngören Anayasa'nın 15. maddesini tam olarak uygulama niyetini ortaya

koydu (Shaffer 2013). Ruhani 2013 yılında yaptığı başka bir açıklamada cumhurbaşkanı olarak seçileceği ilk gün Urmiye Gölü'nün canlandırılması konusunu gündeme getireceğini söyledi: "Yürütme organının başı seçileceğim ilk günden itibaren Urmiye Gölü'nü kurtarmak için çalışmaya başlayacağıma söz veririm" (Trend 2013). Hatta seçimlerden sonra da sorunlar hakkında konuşmaya devam etti. Örneğin bu yıl Urmiye Gölü'nü canlandırmanın gerekliliği hakkında konuştu ve sözlerine şöyle devam etti: "Urmiye Gölü kurumuş olsaydı... 14 ilde tuz fırtınası olurdu... O zaman insanlar ne tür felaketlerle karşı karşıya kalırdı?" (Financial Times 2017)

Ruhani'nin konuşmaları ve çerçevesi, toplumsal hareket organizasyonunun tanısıl çerçevesini iki türlü yolla etkiledi. Birincisi, Ruhani sorunları kabul ederek ve bu sorunların devlet tarafından ele alınması gerektiğini teyit ederek Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin çerçevesini baltaladı. İkincisinde ise tanısıl çerçevelenimin niteliksel bileşenini bozdu. Azerbaycanlılar karşılaşılan sorunlar nedeniyle her zaman hükûmeti ve baskın etnik grubun seçkinlerini suçlamıştı fakat şimdi ise sorunları çözme niyetini belirten politikacılar ile karşı karşıya kalmışlardı. Hükûmet verilen sözlerden ve kapsayıcılık mesajlarından sonra, en azından kayda değer sayıda aktivist için, artık suçlamaların hedefi değildi. Bu durum toplumsal hareketin, hükûmeti düşman olarak algılamasını zorlaştırdı.

Tanısıl çerçevelenimin yanı sıra, çerçeve uyumunun prognostik ve güdüleyici görevleri, Ruhani'nin şikâyetleri ve sorunları, kendisinin öne sürdüğü çözümlerle birlikte ele almasıyla yeni hükûmetten etkilendi. Nitekim anadilde eğitim ve Azerbaycan Türk Dili Akademisi'nin kurulması gibi öneriler, önceki yıllarda toplumsal hareketin sunduğu çözümlerdi. Diğer yandan, Cumhurbaşkanı Ruhani'nin çerçevesi, halkı seçimde kendisine destek olmaya teşvik etti. Hareketin bazı önemli isimleri dahi seçimde onu desteklerken, ciddiyeti ve niyetine şüphe ile bakan bazı isimler ise yeni siyasi atmosfer hakkındaki düşüncelerini dile getirdi. Aktivistlerden biri olan Aydın verdiği röportajda, "İlk kez bir cumhurbaşkanı sorunları çözme sözü verdi. Bunun hedeflere ulaşmak için bir fırsat olduğunu düşündük" sözlerine yer verdi (2017). Bu durum, sosyal hareketin çerçeveleme etkisini darbe vurmuş ve sosyal hareketin insanları harekete geçirme kabiliyetini zayıflatmıştır. Dolayısıyla, ilk dönemde, şikâyetlerin herhangi bir protesto yapılmadan veya yüksek maliyetli toplu harekete geçilmeden giderilebileceğine dair yaygın bir kanı ve umut vardı. Hasan Ruhani seçimden sonra Urmiye Gölü'nün kurtarılması konusunu ele almak için bir çalışma grubu kurmuş olsa da, ilk dö-

neminin sonunda, dört yıldan sonra, Urmiye Gölü'nün durumunda kayda değer bir değişiklik olmadı ve şu an, 2017'de, Urmiye Gölü'nün su seviyesi gelmiş geçmiş en düşük seviyede bulundu. Bununla birlikte, gölün kötüleşen durumu hakkındaki yeni raporlar ile Göl'ün canlandırılması hususunda Cumhurbaşkanı hakkında dile getirilen kaygılar ve güvensizlik gibi durumlar hiçbir zaman büyük çaplı bir protestoya yol açmadı.

Aslına bakılırsa, seçimden sonra Cumhurbaşkanı Ruhani'nin çerçevesine bazı vaatlerin ve algılanan siyasi fırsatların manipülasyonu da eşlik etmiştir. Algılanan siyasi fırsatlar bu makalenin daha sonraki bölümlerinde incelenecektir. Ruhani'nin Azerbaycan Türk Akademisi kurma ve okullarda etnik dil öğretme gibi vaatlerinden hiçbiri yerine getirilmemiştir. Manipülasyonlardan sonra, İran'ın Doğu Azerbaycan Eyaleti valisi İsmail Jabbarzade, Azerbaycan Türk dili ve edebiyatını destekleme sözüne dayanarak Tebriz'de Azerbaycan Kültür, Sanat ve Edebiyat Vakfı'nın kuruluşunu ilan etmiştir. Ancak, Azerbaycanlı aktivistler vakfın yeni bir kurum olmadığını, sadece bilinmeyen eski bir vakfın yeni kurulmuş gibi gösterildiğini ve vakfın kendi dilleri için kurulmadığını öne sürmekteydiler (Rashidi 2017). Aynı şekilde, ana dili öğretme sözü Azerbaycan okullarında da yerine getirilmedi. Bunun yerine, seçimlerden üç yıl sonra Tebriz Üniversitesi, lisans derecesinde eğitim veren Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı bölümünü kurarak 2016-2017 akademik yılı için 30 öğrenciyi kabul etti (İran Öğrenci Haber Ajansı (ISNA) 2016). 2017'de Ruhani'nin ikinci yönetim dönemi için yürütülen cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasındaki münazarada, Hasan Ruhani'nin birinci cumhurbaşkanı yardımcısı olan İshak Cihangiri, hükûmetin Azerbaycan'a ana dili öğretme vaadini yerine getirdiğini öne sürmüştür.

Sloganları, ifadelerin içeriği ve toplumsal hareket örgütünün istekleri incelendiğinde Ruhani döneminde iletilen talepler sonrasında milliyetçilikten ırkçılık karşıtı sloganlara dönüşen bir çerçeve olduğu gözlemlenmektedir. Son iki protestodan alınan fotoğraf ve videolarda dahi, bireylerin sorunu çözmek için yapısal ırkçılığa dikkat çekecekleri ortadadır. Bununla birlikte, Ruhani'nin ikinci yönetim dönemi için yürüttüğü seçim kampanyasına katılan Azerbaycanlı aktivistler, Azerbaycanlıların dikkatini vaat edilip tutulmayan sözlere çekmeye çalışmış ancak halkı seferber etmekte başarılı olamamışlardır. Bu başarısızlık kısmen, çerçevelerin desteklenmesi için gerekli olan kaynakların eksikliği ile ilişkilendirilebilir. İran otoriter bir devlet yapısına sahiptir ve hükûmet İran içindeki medya, gazete ve hatta matbaaları dahi sıkı bir şekilde denetlemektedir. Facebook, Twitter ve toplumsal hareket örgütünün

internet siteleri gibi sosyal medya organlarına erişimin engellenmesi yandaşlar, seçmenler veya seyirciler arasında eylem odaklı yeni fikirlerin güçlendirilmesi yolunda engeller oluşturmaktadır. Bu gibi durumlar, toplumsal hareketi, protestolar ve protestocular bakımından azaldığı bir döneme götüren faktörlerdir. Toplumsal hareketler, Eğitim Bakanlığı'nun Fars olmayan eğitimcileri görevden alan yeni ve beklenmedik bir düzenleme yayınlamasının ardından bile, düzenlemelerin kitlelerin harekete geçmesini sağlayan değerlere tehdit oluşturduğu düşüncesiyle birdenbire eski haline dönememiştir.

Algılanan Siyasal Fırsatlar

İran'da düzenlenen protestonun içeriği, toplumsal hareket örgütünün insanları harekete geçirme kabiliyeti ve algılanan siyasi fırsatlar arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bazı bireyler, toplumsal hareketin başarısının veya başarısızlığının politik fırsatlara bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Otoriter bir devlette politik fırsatların rolü karmaşık bir konudur. Bazı durumlarda, McAdam'ın siyasi fırsatlar ile insanların fırsatlara ilişkin algılarını ayırt etmeye yönelik kültürel inşacı yaklaşımı, İran'daki tasarlanmış yarı politik fırsatları anlamada etkili olabilir (1994). Özellikle, teoriyi Ruhani'nin yönetim dönemiyle bağdaştırdığımızda, Cumhurbaşkanının uyguladığı çerçeve ve toplumsal hareket örgütlerinin devre dışı kalan seferberlik yapısı ile bağlantılı olarak algılanan siyasi fırsatların, toplumsal hareket üzerinde caydırıcı olabileceği açık bir şekilde görülmektedir.

Ahmedinejad'ın Yönetim Dönemlerinde Algılanan Siyasal Fırsatlar

Ahmedinejad'ın yönetim dönemlerinde gerçekleşen iki protestonun analizi, geçici bir süreliğine etkili olan müttefikler ve bölünmüş seçkinler olmak üzere iki tür siyasi fırsatın mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Mayıs 2006'da meydana gelen ilk protestolar sırasında parlamentodaki Azerbaycanlı milletvekilleri duygusal ve heyecan verici bir tonla konuşarak karikatürü protesto ettiler. Bazıları protestocuları destekleyip, protestoların meşru olduğunu söylerken bazıları ise tutuklanan protestocuların serbest bırakılmaları gerektiğini söyledi. Bireyler müttefiklere sahip olduklarında protesto etmek için destek bulurlar. (Tarrow 1998).

Parlamentonun, Urmiye Gölü'nün su seviyesini yükseltmek için 17 Ağustos'ta oylanan acil durum tasarısını reddetmesiyle ikinci protestolar başladı. Nitekim, Ahmedinejad ile İran İslam Şûra Meclisi Başkanı Ali Laricani ara-

sındaki önceki anlaşmazlıklar önemli bir rol oynadı. Ahmedinejad parlamento seçimlerinden birkaç ay önce gerçekçi olmayan bir tasarı teklif etmişti. Aslında amacı, bir sonraki parlamento seçimlerinde halkın kendi aday listesini desteklemesi için Laricani aleyhine kamuoyu oluşturmak amacıyla tasarının reddedilmesinden faydalanmaktı. Tasarı parlamento tarafından reddedildi ve şikâyetler ile birlikte seçkinler arasındaki ayrım Azerbaycan'da protestoları tetikledi.

Ruhani Dönemindeki Engelleyici Siyasi Fırsatlar

Ruhani'nin ilk dönemi, algılanan siyasi fırsatlar için önemli bir dönüm noktasıydı. Bununla birlikte, algılanan fırsatlar, Ruhani'nin çerçeveleme etkisi ve oluşturulan örgütler ile, toplumsal harekette caydırıcı bir rol oynadı. Seçimlerden hemen sonra bir ilk meydana geldi ve bir İran cumhurbaşkanı yeni bir makam oluşturarak, Ali Younesi'yi, Cumhurbaşkanının Etnik ve Dini Azınlıklardan Sorumlu Baş Danışmanı olarak atadı. Ali Younesi'nin geçmişi, Hasan Ruhani'nin azınlık politikasıyla ilgili akıllarda soru işaretleri oluşmasına neden oldu. Younesi, İslam devriminden sonra Tahran İslam Devrim Mahkemesi Başkanı ve daha sonra da İslam Devrim Muhafızları Politik-ideolojik Bürosu Başkanı olmuştu. Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde ise İstihbarat Bakanı ve Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi idi. Yeni mevkisine ek olarak, siyaset ve güvenlik konularında Hasan Ruhani'nin danışmanı olarak da görev yapıyor. Bu durumda bile çoğu kişi bu yeni makamı, Ruhani'nin azınlıkların hak ve taleplerine olan ilgisi olarak değerlendirdi. Azerbaycanlı aktivist Akbar Azad bir röportaj sırasında şöyle diyor: "Azerbaycan Kültür STK'ları Birliği Başkanı olarak birçok kez, Cumhurbaşkanının özel asistanına resmî mektuplar aracılığıyla taleplerimizi ilettim. Fakat bizi görüşmeye kabul etmedikleri gibi taleplerimizden sonra baskı daha da arttı" (VOA 2016).

İran Parlamentosunda kurulan bir diğer grubun adı Türk Nüfuslu Bölgeler Fraksiyonu. Sözcü Zahra Sai, Türk nüfuslu bölgelerden 100 milletvekilinin bölge sorunlarını ortaya koymak için fraksiyonu kurduğunu söyledi. Her ne kadar bu yeni gelişme topluma kapsayıcılık mesajı vermiş olsa da, siyasi süreç Azerbaycanlı aktivistlerin seferber edici gücünün azalmasına neden oldu. Yeni durum ayrıca, Azerbaycanlılar arasında hükümet politikalarını değerlendirme konusunda tartışma yarattı. Azerbaycanlıların müttefik algısı bir ölçüde toplumsal hareket organizasyonunun özerkliğini azalttı ve istikrarını sekteye uğrattı (Krisei 1996). Fraksiyon, oluşumundan kısa bir süre

sonra, özellikle baskın etnik gruptan ve asimilasyon yanlılarından gelen sert ve olumsuz tepkilerle karşı karşıya kaldı. Bu muhalif sesler, Azerbaycanlı aktivistler arasındaki fraksiyonun meşruiyetini arttırmış, ancak fraksiyonun oluşumundan bu yana üyeler herhangi bir şikâyeti ele almamışlardır. Ancak, 14 Temmuz 2017 tarihinde aktivistler hükümetin “gölü kurtarma konusunda isteksizliğini” protesto etmek için Urmiye Gölü çevresinde bir insan zinciri oluşturmak adına Azerbaycanlıları eyleme çağırılmış fakat fraksiyonun ünlü üyesi Nadir Gazipur, Azerbaycanlıların ortak eylemlere katılmamaları yönünde bir çağrıda bulunmuştur (Nadir Gazipur Telegram channel 2017). Siyasi fırsatların toplumsal hareket seferberliğini artıracak ümit edilmiş olsa da, beklentinin aksine, fırsatlar mobilizasyonu engellemiştir. Nitekim toplumsal hareketin zayıflamış sosyal / örgütsel ve kültürel faktörleri, dönemde hareketliliğin azalmasına neden olmuştur. Ruhani döneminde algılanan fırsatlar, yürütme ve yasama sürecinin insanlar arasında kapsayıcılık duygusu yaratma amacıyla uyum içerisinde işlediğini ve bu süreçte eylemcilere yer olmadığını göstermektedir. Diğer yandan, hükümetin yürütme organı kapsayıcı bir çerçeveye Azerbaycanlılara, yürütmenin Azerbaycanlıların şikâyetlerini gidereceği mesajını vermiştir. Bu mesaj, otoriter bir rejimde bireylerin muhtemel sonuçlar doğurabilecek kolektif eylemlerde bulunma olasılığını azaltmaktadır, çünkü eğer beklentiler hükümet tarafından telafi edilebilirse, kolektif eylemin ortaya çıkarabileceği zararları telafi etmeye de gerek kalmayacaktır. Öte yandan, özellikle fraksiyon şeklinde olan yeni örgüt, Azerbaycanlıların taleplerini duyurmak için çabaladıklarını ileri sürerek, toplumsal hareket örgütlerinde toplu eylemler başlatabilecek kritik kitleyi ya da grubu hedef almıştır. Bu yaklaşım; yandaşlar, seçmenler veya seyircilerin önde gelen aktivistler tarafından ikna edilmesini zorlaştırmış ve hareketin gayri resmî olarak işleyen yapılarını zayıflatmıştır. Urmiye milletvekili ve fraksiyon üyesi Gazipur’un eylemcilerin protesto çağrısına müdahalesi, önemli kitle ve toplumsal hareket liderlerini hedeflemenin bir örneği olarak göze çarpmaktadır. Ruhani yönetimi, otoriter bir devlette, demokratik bir devlette gerçekleşmesi pek de mümkün olmayan bir mutabakat içerisinde, hükümetin kurumlarının bir toplumsal hareket örgütünü etkisiz hale getirmek için gerekli zemini nasıl oluşturabileceğini gösteren açık bir örnektir.

Sonuç

Azerbaycanlıların İran’da düzenledikleri protestoları her zaman beklenmedik ya da arızî bir şikâyet sonucunda vuku bulmuştur. Bununla birlikte,

arızı şikâyetlerin hepsi bir protesto düzenlenmesine neden olmamıştır. Bunun nedeni; protestoların siyasi fırsatlar, uyumlu bir çerçeve, hareketin kaynakları harekete geçirme kapasitesi gibi diğer faktörlerle etkileşim halinde olan beklenmedik şikâyetlerin bir sonucu olmasıdır. Bu çalışma, beklenmedik veya arızı şikâyetlerin protestolar için gerekli ancak yeterli bir durum olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra diğer etmenler dikkate alınmalıdır; nitekim uyumlu bir çerçevenin ve algılanan siyasi fırsatın bulunmadığı durumlarda ortaya çıkan olası sorunlar bir protestoya yol açmayabilir. Ruhani yönetimi dönemindeki dinamikler ve siyasi süreçler, otoriter bir devlette bir hükûmetin tüm kollarının, toplumsal hareketin bireyleri protestolarda yer almak adına harekete geçirmesini engellemek için nasıl işbirliği halinde çalışabileceğini göstermektedir. Ruhani, Ahmedinejad ile karşılaştırıldığında daha az baskılayıcı politikalar izlemiş olsa dahi, Azerbaycanlıların sorunlarını çözmekte başarılı olamamıştır. Aslında, Ruhani hükûmetinin algılanan siyasi fırsatlarının ve çerçeve dönüşümünün, toplumsal hareket örgütlerinin seferberlik başarısı üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, devletin matbaa ve internet siteleri gibi çerçeve desteklemek için gerekli kaynaklara erişim yönündeki kontrolü nedeniyle, toplumsal hareket örgütlerinin Azerbaycanlılar üzerinde kendi çerçevesini uygulaması mümkün olmamıştır. Siyasi fırsatlarda olmayışı ve çerçevenin devlet tarafından belirlenmesi halinde, arızı şikâyetler ardınca insanların protestolara katılmasını sağlamak mümkün olmayabilir.

Kaynakça

- Azad, Əkbər. 2017. "Prezident Ruhaninin türklərə verdiyi vədlərin əksinə əməl edildi" Retrieved October 6, 2017 (<https://www.amerikaninsesi.org/a/akbar-azad-iran-azerbaycani/3848996.html>).
- Beehner, Lionel. 2006. "Iran's Ethnic Groups." Council on Foreign Relations. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.cfr.org/background/irans-ethnic-groups>).
- Benford, Robert D. and David A. Snow. 2000. "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment." *Annual Review of Sociology* 26(1):611–39.
- Benford, Robert, and David Snow. 2000. "Framing Processes and Social Movements." *Annual Review of Sociology* 26:611-39
- Bezhan, Frud. 2015. "Azeris Hold Protests In Iran Over Racial Slur." RadioFreeEurope/RadioLiberty. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.rferl.org/a/azeris-hold-protest-in-iran-over-racial-slur/27354275.html>).
- Carrington, Daisy. 2014. "Save one dying lake, save the Middle East?" CNN. Retrieved October 6, 2017 (<http://www.cnn.com/2014/08/14/world/meast/save-one-dying-lake-save-the-middle-east/index.html>).

- Chong, Dennis and James N. Druckman. 2007. "Framing Theory." *Annual Reviews of Political Science* 10:103–26.
- Eisinger, Peter K. 1973. "The Conditions of Protest Behavior in American Cities." *American Political Science Review* 67(01):11–28.
- Erdbrink, Thomas. 2014. "Its Great Lake Shriveled, Iran Confronts Crisis of Water Supply." *The New York Times*. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.nytimes.com/2014/01/31/world/middleeast/its-great-lake-shriveled-iran-confronts-crisis-of-water-supply.html?mcubz=0>).
- Fars News. 2011. "احمدی نژاد: دریاچه ارومیه هر 500 سال با شرایط فعلی مواجه می شود." *خبرگزاری فارس*. Retrieved October 6, 2017 (<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13900625000278>).
- Goodwin, Jeff and James M. Jasper. 1999. "Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias and Political Process." *Sociological Forum* 14(1):27–54.
- Hassan, Hussein D. 2008. "Iran: Ethnic and Religious Minorities." Retrieved October 6, 2017 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL34021.pdf>).
- Hechter, Michael, Steven Pfaff, and Patrick Underwood. 2015. "Grievances and the Genesis of Rebellion." *American Sociological Review* 81(1):165–89.
- HRW. 2011. "Iran: Allow Peaceful Protests Over Lake's Destruction." *Human Rights Watch*. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.hrw.org/news/2011/09/10/iran-allow-peaceful-protests-over-lakes-destruction>).
- Ketelaars, Pauline, Stefaan Walgrave, and Ruud Wouters. 2014. "Degrees of frame alignment: Comparing organizers' and participants' frames in 29 demonstrations in three countries." *International Sociology* 29(6):504–24.
- Klandermans, Bert. 1984. "Mobilization and Participation: Social-Psychological Expansions of Resource Mobilization Theory." *American Sociological Review* 49(5):583.
- Klandermans, P. G. 2013. "Identity Politics and Politicized Identities: Identity Processes and the Dynamics of Protest." *Political Psychology* 35(1):1–22.
- Mirchi, Ali, Kaveh Madadi, and Amir AghaKouchak. 2015. "Lake Urmia: how Iran's most famous lake is disappearing." *The Guardian*. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2015/jan/23/iran-lake-urmia-drying-up-new-research-scientists-urge-action>).
- Mostaghim, Ramin and Alexander Sandles. 2014. "Dying Lake Urmia reflects a broader problem in Iran." *Los Angeles Times*. Retrieved October 6, 2017 (<http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-iran-lake-20140321-story.html>).
- Opp, Karl-Dieter and Wolfgang Roehl. 1990. "Repression, Micromobilization, and Political Protest." *Social Forces* 69(2):521.
- Opp, Karl-Dieter. 2015. *Theories of political protest and social movements: a multidisciplinary introduction, critique, and synthesis*. London: Routledge.
- Ostan As. 2017. "تاسیس بنیاد فرهنگ، هنر و ادب آذربایجان، تبلور عینی وعده‌های دولت است" Retrieved October 6, 2017 (<http://ostan-as.gov.ir/News/25978/-تبلور-ادب-آذربایجان-تبلور-هنر-و-ادب-بنیاد-فرهنگ-هنر-و-ادب-آذربایجان-تبلور-عینی-وعده-های-دولت-است-E2%80%8C>).
- "Population and Housing Censuses." *Statistical Center of Iran*. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.amar.org.ir/english/Population-and-Housing-Censuses>).

TÜRK TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN KAYNAKLARI:
SİYASİ VE KÜLTÜREL SINIRLAR YENİDEN ÇİZİLİRKEN

- Farda, R. FE/R. L. s Radio. 2017. "Iran Says Women Who Are Infertile Or Have 'Too Much Facial Hair' Can't Be Teachers." RadioFreeEurope/RadioLiberty. Retrieved October 9, 2017 (<https://www.rferl.org/a/iran-education-ministry-teachers-rules-women-infertile-too-much-facial-hair/28694884.html>).
- Rasouli, Kabir. 2013. "Environmental crisis in Lake Urmia, Iran: a systematic review of causes, negative consequences and possible solutions." Academia.edu. Retrieved October 6, 2017 (http://www.academia.edu/14694396/Environmental_crisis_in_Lake_Urmia_Iran_a_systematic_review_of_causes_negative_consequences_and_possible_solutions).
- Shaffer, Brenda. 2013. "Iran: More than Persia." Reuters. Retrieved October 6, 2017 (<http://blogs.reuters.com/great-debate/2013/12/16/iran-more-than-persia/>).
- Shirin Hakim and Kaveh Madani for Tehran Bureau. 2016. "'I am Lake Urmia': a social media campaign takes on the environment in Iran." The Guardian. Retrieved October 6, 2017 (<https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2016/sep/23/iran-lake-urmia-environment>).
- Snow, David A., E. Burke Rochford, Steven K. Worden, and Robert D. Benford. 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation." *American Sociological Review* 51(4):464.
- Snow, David A., Robert D. Benford, Holly J. McCammon, Lyndi Hewitt, and Scott Fitzgerald. 2014. "The Emergence, Development, and Future of the Framing Perspective: 25 years since "Frame Alignment"." *Mobilization*19(1):23-45.
- Souleimanov, Emil, Kamil Pikal, and Josef Kiraus. 2013. "The Rise of Nationalism among Iranian Azerbaijanis: a step toward Iran's disintegration?" Rubin Center. Retrieved October 6, 2017 (<http://www.rubincenter.org/2013/03/the-rise-of-nationalism-among-iranian-azerbaijanis-a-step-toward-irans-disintegration/>).
- Tarrow, Sidney. 1998. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. UK: Cambridge University Press.